

شورش خراسان

و صولت السلطنة هزاره

(زمستان ۱۳۲۰)

کاوه بیات

چاه کتب

مجموعه برگه‌ها از تاریخ / ۶

مرشده: بیات، کاوه، ۱۳۳۳ -

عنوان: نام پدیدآور:

شورش خراسان و صولۃ السلطنه هزاره (زستان ۱۳۲۰) / کاوه بیات.

وضعیت ویراست: [ویراست ۲].

مشخصات نشر:

تهران: مؤسسه فرهنگی - هنری جهان کتاب، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۱۷۶ ص. مص.

فروست: برگه‌ها از تاریخ:

شابک: ۸-۶۸-۶۷۳۲-۶۰۰-۹۰۸۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: ویراست قبلی کتاب حاضر تحت عنوان

«صولۃ السلطنه هزاره و شورش خراسان در زمستان سال ۱۳۲۰ شمسی»

توسط انتشارات بینش و پروین در سال ۱۳۷۰ منتشر شده است.

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: نمایه.

عنوان دیگر: صولۃ السلطنه هزاره و شورش خراسان در زمستان سال ۱۳۲۰ شمسی.

موضوع: ایران - تاریخ - پهلوی، ۱۳۲۰ - ۱۳۵۷ - جنبش‌ها و قیام‌ها

موضوع: هزاره، محمد یوسف، - ۱۳۲۲. - سرگذشتنامه

موضوع:

Iran -- History -- Pahlavi, 1941 - 1978 -- *Protest movements

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ص ۹ ب/۱۵۰۹ DSR

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۹۲

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۴۲۹۱۱۵۴

ان شاران رسته فرهنگي - هنري

چاه کتاب

شورش خراسان و صحنه السلطنه هزاره
(زمستان ۱۳۶۰)

کاوه بيات

چاپ اول: ۱۳۹۵
شمارگان: ۱۶۵۰ نسخه

همه حقوق محفوظ است.

تهران. صندوق پستی ۷۷۶۵-۱۵۸۷۵

تلفن: ۸-۹۷-۶۶۹۶۸۰

email: info@jahanekebab.ir

شابک: ۸-۶۸-۶۷۳۲-۶۰۰-۹۷۸

۲۵۰۰۰ تومان

فهرست

۹	مقدمه ریراسا در م
۱۱	مقدمه
۱۵	فصل اول: هزاره‌ها
۲۲	محمد رضاخان شیرازالملک
۲۴	صولت السلطنه هزاره
۳۱	در تهران
۳۷	فصل دوم: شورش خراسان
۴۳	در مشهد
۴۵	سقوط تربت جام
۴۸	تحولات مشهد
۵۷	گُردهای خراسان
۶۰	اعزام قوای نظامی از تهران
۶۴	تربت حیدریه
۶۶	جنگ سنگ‌بست
۷۲	اعاده اقتدار دولت در جنوب شرقی خراسان
۷۶	اعاده اقتدار دولت در شمال غربی خراسان
۸۱	در کلات نادری

فصل سوم: سرنوشت صولت السلطنه	۸۹
منصور و تقاضای تعقیب صولت السلطنه	۹۲
صولت السلطنه و تقاضای رسیدگی به خواسته‌هایش	۹۶
مرگ صولت السلطنه	۹۹

پیوست‌ها

۱. اعلامیه صولت السلطنه، ۳۰ دی ۱۳۲۰	۱۱۵
۲. اعلامیه صولت السلطنه، ۴ بهمن ۱۳۲۰	۱۲۰
۳. بیانیه استاندار خراسان، احتمالاً ۱۸ بهمن ۱۳۲۰	۱۲۲
۴. استاندار خراسان به وزارت کشور، ۹ اسفند ۱۳۲۰	۱۲۳
۵. استاندار خراسان به وزارت کشور، ۹ اسفند ۱۳۲۰	۱۲۵
۶. صولت السلطنه به فرمانده نیروی شرق، ۱۸ اسفند ۱۳۲۰	۱۲۶
۷. استاندار خراسان به نخست‌وزیر، ۹ فروردین ۱۳۲۱	۱۲۸
۸. استاندار خراسان به محسن پور، ۱۶ فروردین ۱۳۲۱	۱۳۱
۹. صورت خسارات حاصله از شورش صولت السلطنه	۱۳۳
۱۰. گزارش تلگرافی ژاندارمری، ۱۷ مهر ۱۳۲۲	۱۳۶
۱۱. نوبهار، ش ۶، ۲۱ مهر ۱۳۲۲	۱۳۸

فهرست منابع	۱۴۳
تصویرها	۱۴۹
نمایه	۱۶۷

مقدمه ویراست دوم

چاپ اول: داب مکتب السلطنه هزاره و شورش خراسان در زمستان ۱۳۲۰ کی به سمت دوست گرامی جناب آقای نصرالله حدادی در سال ۱۳۷۰ از سوره انتشارات پروین منتشر گردید در همان سال اول تمام شد؛ خواهان عمده آن هزاره ای آن سوی مرز بودند و خریدار اصلی اش نیز شادروان محمدعیسی غریبستانی که چندی بعد در جهاد با نیروهای اشغالگر روسیه شوروی در افغانستان به شهادت رسید.

از آن تاریخ به بعد درصدد تجدید چاپ آن بوده‌ام اما آنچه باعث شد دست نگه‌دارم - مانند پاره‌ای از دیگر آثار مشابه - امید آن بود که شاید به داده‌های جدیدی دسترسی حاصل شود. سقوط نکهت کار بود و نه صرف تجدید چاپ آن به همان صورت پیشین. در این سال‌ها داده‌های جدیدی به دست آمد، از جمله پاره‌ای از گزارش‌های کنده‌ای بریتانیا در مشهد یا گزارش‌های وابسته نظامی سفارت بریتانیا در تهران؛ خاطرات مهم و کارساز میرزا محمود صارم الممالک درگزی یا کتاب ارزشمند مرزداران دامنه کیسار نوشته هاشم صادقی باجگیران و یا مقالات سرتیپ یکرنگیان که در تکمیل گوشه‌هایی چند از این بررسی به کار گرفته شد. اما هنوز هم پرسش‌هایی چند بر جای است که پاسخ

آن‌ها روشن نیست. از جمله بحث رویکرد مقامات شوروی به شورش خراسان و اینکه آیا به گونه‌ای که ادعا شده بود در یک مرحله اولیه، از آن حمایت کرده بودند یا خیر؟

اگرچه در مورد فعالیت‌های صولت‌السلطنه در ایام مقارن با شورش کمال محمدتقی‌خان پسیان و دوره بعدی آن که در فصل اول این بررسی به آن اشاره شده است در این مدت داده‌های جدید به دست آمده است، اما چون طرح و بحث آن‌ها چارچوبی فراتر از بخش مقدماتی این بررسی را طلبد، پرداختن به آن‌ها خودداری گردید و تنها بخش اصلی این کتابچه به بررسی زمستان ۱۳۲۰ مربوط می‌شود، تکمیل شد. از جمله افزودن بخش کوتاهی در توصیف وضعیت کلی خراسان در پاییز و اوایل زمستان ۱۳۲۰ بر اساس گزارش‌های کلی کنسولگری بریتانیا در مشهد.

*

در چاپ اول این کتاب شادروان احمدخان هزاره مددکار نگارنده بود و در تدارک چاپ جدید نیز جناب آقای محمد حسین خان هزاره برادرزاده ایشان (فرزند مرحوم محمدخان) که علاوه بر تصویربرداری، مجموعه‌ای از تصاویر جدید را نیز فراهم آوردند. از ایشان و همچنین جناب آقای سیاوش رنجبر دائمی که تصویری از اسناد کنسولگری بریتانیا را در مشهد در اختیارم نهادند، متشکرم.

کاوه بیات

خرداد ۱۳۹۵

۱. اندک زمانی بعد از چاپ اول صولت‌السلطنه هزاره... مقاله‌ای در هفته‌نامه عماد (سال اول، شماره ۱۸، ۴ دی ۱۳۷۰) در نقد آن منتشر شد تحت عنوان «محمدیوسف هزاره (صولت‌السلطنه) یا شورشی که در خراسان به راه انداخت قصد داشت پیشه‌وری خراسان شود» به امضای «ج.ش.» که نکته درخور توجهی دربر نداشت.

مقدمه

یکی از پی آمده های رکناری رضاشاه و فروپاشی تشکیلات انتظامی کشور در جریان قاجار شهر ۱۳۲۰، بروز رشته آشوب ها و شورش های اعتراض آمیزی در نقاط مختلف کشور و به ویژه مناطق عشایری آن بود. در خراسان نیز صولت السلطنه اداره توانست با تکیه بر سوابق تاریخی ایل هزاره و همچنین بهره برداری از زمینه مساعدی که جور و ستم نظام پهلوی بر جای گذاشته بود، نه تنها بار شرق و شمال و غرب خراسان، بلکه بسیاری از دیگر اقشار مردم را نیز برانگیزد و برای مدت زمانی کوتاه در زمستان ۱۳۲۰ بر بخش گسترده ای از خراسان حکمروایی کند. این شورش که با توجه به برخی جواب های آن چون اعلامیه های صولت السلطنه در آن ایام از مواضع بالنسبه تند و برخیزد، از جمله بسیار وقایع و حوادث مهمی است که در مجموع کل تاریخ ایران را تشکیل می دهند و جز از طریق بازبینی و شناخت تک تک آنها آیدی به درک و فهم تحولات تاریخ معاصر ایران نمی توان داشت.

در این بررسی پس از اشاره مختصری به گذشته ایل هزاره و نقش آنها در تاریخ معاصر خراسان، نخست شورش زمستان ۱۳۲۰ و نحوه شروع، گسترش و بالاخره خاتمه یافتنش مورد توجه قرار گرفته است،

سپس بخشی را نیز به پایان کار صولت السلطنه اختصاص داده ایم. در میان رشته شورش هایی که پس از شهریور بیست دامنگیر ایران شد، ماجرای صولت السلطنه را می توان در مقایسه با تحولات مشابه در آذربایجان و کردستان و فارس، ماجرای بالنسبه جمع و جوری محسوب داشت. زیرا این حرکت مدت زمان کوتاهی بیش ادامه نداشت و اسناد نسبتاً قابل توجهی از آن برجای مانده است. بخش عمده این اسناد از رشیو نخست وزیری است که در سازمان اسناد ملی ایران نگهداری می شد. رو به لطف بخش پژوهش این مؤسسه در اختیار نگارنده قرار گرفت. این اسناد نه فقط از لحاظ آگاهی بر چگونگی شروع و پایان این شورش و آقای آن در آمدند است، بلکه از نظر بررسی واکنش دولت و تدابیری که در نتیجه خشم دادن به آن نیز اتخاذ شد دارای اهمیت است. در کنار این اسناد از نگارنده منابع مدون چون پاره ای از کتب پراکنده و تعدادی از جراید وقت نیز استفاده شده است. جای آن دارد از آقای احمد هزاره که وقت و حوصله خود را در اختیار نگارنده قرار داده و مسائل و نکاتی از شورش خراسان را مطرح فرمودند و همچنین از لطف و محبت دوست صاحب نظر آقای احمد بهرامی و که موجبات سفر نگارنده به طبقات و پاره ای تحقیقات محلی را فراهم کردند، تشکر نمایم. تحقیق و بررسی پیرامون شورش زمستان ۱۳۲۰ خراسان نمی تواند به این مختصر محدود شود. احتمالاً اگر اسناد بایگانی های رخد استانداری خراسان یا وزارت جنگ در دسترس پژوهشگران قرار گیرد، نکات دیگری نیز روشن خواهد شد. علاوه بر این، بررسی اسناد سیاسی دولت های بریتانیا و شوروی نیز به ویژه از لحاظ مشخص تر شدن نقش دولت شوروی در این امر ضرورت دارد. یکی دیگر از جوانب این مسئله

که جای پژوهش بیشتر دارد، نقش عشایر کرد و اقدامات فرج بیگ بیچرانلو است که در این مختصر تحت الشعاع وقایع شرق خراسان قرار گرفته است و خود می تواند به صورت موضوع جداگانه ای بررسی شود.

کاوه بیات

دی ماه ۱۳۶۹

www.ketab.ir